

Aneta Arkuszewska

Uniwersytet Rzeszowski

ORCID 0000-0003-1323-4490

aarkuszewskaa@gmail.com

Skarga na orzeczenie referendarza sądowego – kilka uwag *de lege ferenda*

Słowa kluczowe: skarga na orzeczenie referendarza sądowego, środki zaskarżenia, postępowanie odwoławcze, odrzucenie skargi, stwierdzenie prawomocności, rektyfikacja

Streszczenie. Przedmiotem publikacji jest przedstawienie kilku postulatów *de lege ferenda* odnoszących się do skargi na orzeczenie referendarza sądowego po zmianach wprowadzonych ustawą z dnia 4.07.2019 r. Wskazana nowelizacja zmieniła założenia konstrukcyjne tego środka zaskarżenia, które jednak w pewnym zakresie wymagają modyfikacji, jak chociażby znowelizowanie przepisu art. 398²² § 1 k.p.c. poprzez przyjęcie, że skarga przysługuje na enumeratywnie wymienione orzeczenia ujęte w treści art. 394², ale i w art. 394^{1a} k.p.c., a wydane przez referendarza sądowego w postępowaniu odwoławczym. Poza tym należałoby przyznać referendarzowi sądowemu kompetencje w zakresie odrzucenia skargi wniesionej na wydane przez niego orzeczenie, a także poszerzyć katalog postanowień ujętych w treści art. 398²³ § 1 k.p.c. o orzeczenia w przedmiocie stwierdzenia prawomocności i dokonywania rektyfikacji orzeczeń wydawanych przez referendarzy sądowych, na które wniesienie skargi nie powoduje ich utraty, a jedynie wstrzymuje ich wykonalność.

Complaint against the decision of the court referendary – a few remarks *de lege ferenda*

Key words: complaint against the decision of the court referendary, appeals, appeal proceedings, rejection of the complaint, declaration of legality, rectification

Summary. The aim of the publication is to present several postulates *de lege ferenda* relating to the complaint against the ruling of the court referendary after the changes introduced by the Act of 4.07.2019. The aforesaid amendment changed the structural assumptions of this appeal, which, however, need to be modified to some extent, such as amending the provision of Article 398²² § 1 of the CPC by assuming that the appeal is entitled to the enumerated decisions included in the wording of Article 394² but also in Article 394^{1a} of the CPC, and issued by a court referendary in appeal proceedings. Moreover, a court referendary should be given the power to dismiss a complaint against a decision made by him/her, and the catalog of decisions under Article 398²³ § 1 of the CPC should be expanded to include decisions declaring judgments by court referendaries to be legally binding and reviewing judgments which, if appealed against, do not render them invalid, but only suspend their enforceability.

1. Wstęp

Problematyka prawidłowego uregulowania środków odwoławczych i zaskarżenia w postępowaniu cywilnym wiąże się ściśle z gwarancjami konstytucyjnymi, takimi jak prawo do sądu i prawo do dwuinstancyjnego postępowania sądowego, a także obowiązkiem ustawodawcy zwykłego przywrócenia stanu konstytucyjności (tzw. sanacja konstytucyjności)¹, które jest swoistą emanacją wyrażonego w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP² prawa do sądu, tj. prawa jednostki do rozstrzygnięcia jej sprawy w sposób sprawiedliwy, a zatem na podstawie przepisów pozostających w zgodzie z normami konstytucyjnymi. Kodeks postępowania cywilnego³ rozróżnia dwa rodzaje środków zaskarżenia, tj.: środki odwoławcze i inne środki zaskarżenia (art. 363 § 1 k.p.c.). Wspólną cechą środków odwoławczych i innych środków zaskarżenia jest wstrzymanie się uprawomocnienia zaskarżonego orzeczenia, tj. suspensywność. Natomiast różnica między „środkami odwoławczymi” a „innymi środkami zaskarżenia” sprowadza się do zagadnienia przeniesienia sprawy do sądu wyższej instancji, czyli dewolutywność. Środki odwoławcze powodują przeniesienie rozpoznania sprawy do sądu wyższej instancji. Z kolei inne szczególne środki zaskarżenia nie mają tej cechy. Ich wniesienie powoduje rozpoznanie sprawy przez sąd tej instancji, który wydał zaskarżone orzeczenie.

W doktrynie dokonuje się licznych podziałów środków zaskarżenia w zależności od różnych kryteriów⁴, choć przeważa podział środków zaskarżenia na: środki zaskarżenia zwyczajne, czyli środki odwoławcze, środki zaskarżenia szczególne i środki zaskarżenia nadzwyczajne⁵; środki odwoławcze *sensu stricto* i *sensu largo*⁶; środki odwoławcze zwyczajne i środki odwoławcze nadzwyczajne⁷; środki zaskarżenia zwyczajne i nadzwyczajne, przy wyszczególnieniu jeszcze innych środków

¹ P. Rylski, *Środki odwoławcze i środki zaskarżenia w postępowaniu cywilnym w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2011, s. 3.

² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2.04.1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

³ Ustawa z dnia 17.11.1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1805 ze zm.).

⁴ Zob. bliżej M. Michalska-Marciniak, *Zasada instancyjności w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2013, s. 290-298.

⁵ W. Broniewicz, *Istota i rodzaje zażalenia w postępowaniu cywilnym*, „Przegląd Sądowy” 2001, nr 1, s. 18; I. Kunicki, [w:] W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2020, s. 329-330.

⁶ W. Siedlecki, [w:] *System prawa procesowego. Zaskarżanie orzeczeń sądowych*, red. W. Siedlecki, Warszawa–Wrocław 1986, s. 25 i n.

⁷ M. Sawczuk, *Wielka encyklopedia prawa*, Białystok–Warszawa 2000, s. 1196-1198; A. Zieliński, *Postępowanie cywilne. Compendium*, Warszawa 2012, s. 208; S. Hanausek, *Orzeczenie sądu rewizyjnego*, Warszawa 1966, s. 20; Z. Świeboda, *Zażalenie i kasacja w postępowaniu upadłościowym oraz w postępowaniu układowym*, PS 1998, nr 7-8, s. 22; B. Bładowski, *Środki odwoławcze w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2007, s. 24.

zaskarżenia⁸, a także środki odwoławcze, pozostałe zwyczajne środki zaskarżenia i nadzwyczajne środki zaskarżenia⁹.

W celu zapewnienia legalności i zgodności z prawem podejmowanych przez referendarza sądowego decyzji umożliwiono pełny nadzór sądowy nad działalnością jurysdykcyjną tegoż organu¹⁰. Wyrazem tego jest istnienie środka prawnego, tj. skargi na orzeczenie referendarza sądowego, który stanowi instrument kontrolny odmienny od zażalenia, zapewniający niezawisłemu sądowi możliwość weryfikacji orzeczeń wydawanych przez referendarza sądowego. Podstawowy charakter skargi na orzeczenie referendarza sądowego został uregulowany po środkach odwoławczych wśród unormowań odnoszących się do nadzwyczajnych środków zaskarżenia (art. 398²²-398²⁴ k.p.c.). Pomimo nieprawidłowego umiejscowienia tej regulacji w systemie środków zaskarżenia skargę zalicza się do tzw. innych środków zaskarżenia, funkcjonujących obok środków odwoławczych¹¹. Regulacja prawna skargi zawarta jest również w art. 518¹, art. 767^{3a} oraz art. 795§ 3 k.p.c.

W związku z obszerną nowelizacją kodeksu postępowania cywilnego ustawą z dnia 4.07.2019 r. wprowadzono nową regulację postępowania zażaleniowego i katalogu rozstrzygnięć, od których służy zażalenie, co wywołało konieczność zmiany określenia katalogu orzeczeń referendarza, od których służy skarga, a tym samym nowelizacji przepisów art. 398²²-398²⁴ k.p.c. oraz art. 518¹ i art. 767^{3a} k.p.c. Celem publikacji jest przedstawienie pewnych postulatów *de lege ferenda* dotyczących skargi, które mogą usprawnić przebieg postępowania związanego z wniesieniem tego środka zaskarżenia, co było głównym założeniem ustawodawcy. Przy czym rozważania, jako główne komponenty wskazanego środka prawnego, obejmą jedynie przepisy dotyczące skargi ulokowane w Księdze I, tytule VI, dziale Vb.

2. Charakter skargi na orzeczenie referendarza sądowego

Jak przyjęto wyżej, skargę zalicza się do tzw. innych środków zaskarżenia (art. 363 § 1 k.p.c.). W literaturze identyfikuje się ją jako zwyczajny środek zaskarżenia, przysługujący od nieprawomocnych rozstrzygnięć wydanych przez referendarza sądo-

⁸ K. Weitz, [w:] J. Lapiere, J. Jodłowski, Z. Resich, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2016, s. 531-532.

⁹ M. Michalska-Marciniak, [w:] *Wokół problematyki środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym*, red. M. Michalska-Marciniak, Legalis 2015, rozdz. I, pkt 3.

¹⁰ Por. A. Arkuszewska, *Referendarz sądowy w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2011, s. 248 i n.

¹¹ J. Gudowski, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. III, *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa, Lex/el 2016, kom. do art. 398²² nt. 5; R. Więckowski, *Propozycje nowelizacji niektórych przepisów postępowania rozpoznawczego procesowego Kodeksu postępowania cywilnego*, [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014, s. 780; T. Zembrzusi, *Odwoławczy charakter skargi na orzeczenie referendarza sądowego*, „Monitor Prawniczy” 2014, nr 3, Legalis.

wego w postępowaniu cywilnym¹² lub jako inny środek odwoławczy, funkcjonujący obok środków odwoławczych zwyczajnych (apelacji i zażalenia) oraz nadzwyczajnych (skargi kasacyjnej, skargi o wznowienie postępowania oraz skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego)¹³, umieszczając ją obok sprzeciwu od wyroku zaocznego, sprzeciwu od nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym, zarzutów od nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym, skargi na czynności komornika oraz zarzutów na plan podziału sumy uzyskanej z egzekucji¹⁴. Wskazuje się również, że skarga na orzeczenie referendarza sądowego w przedmiocie kosztów sądowych lub kosztów procesu oraz o odmowie ustanowienia pełnomocnika profesjonalnego jest zwyczajnym środkiem zaskarżenia, a skarga na orzeczenie referendarza sądowego nie dotycząca kosztów lub ustanowienia pełnomocnika należy do szczególnych środków zaskarżenia¹⁵, albo że należąc do szczególnych środków zaskarżenia¹⁶, nie ma ona charakteru jednolitego¹⁷. Przyjmuje się również, że skarga nie jest środkiem odwoławczym, ale ma charakter zbliżony do środków odwoławczych¹⁸ (np. w przypadku skargi na orzeczenie w przedmiocie kosztów sądowych lub kosztów procesu oraz na postanowienie o odmowie ustanowienia adwokata lub radcy prawnego). Wspólną cechą wszystkich rodzajów skarg na orzeczenie referendarza jest to, że przysługują one od orzeczeń nieprawomocnych, a tym samym bezsprzecznie należy ją zaliczać do zwyczajnych środków zaskarżenia, mieszczących się w kategorii innych środków zaskarżenia.

Skarga na orzeczenie referendarza sądowego jest środkiem o charakterze anulacyjnym, gdyż wniesienie jej na dane orzeczenie referendarza sądowego prowadzi co do zasady (z pewnymi wyjątkami) do utraty mocy zaskarżonego orzeczenia (art. 398²² § 3 k.p.c.). Skarga nie jest środkiem dewolutywnym, ponieważ sprawę nie rozpoznaje sąd wyższej instancji, a sąd jako sąd I instancji (art. 398²² § 5 zd. 1

¹² K. Weitz, [w:] J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapiere, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2005, s. 487; T. Wiśniewski, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. II, *Artykuły 367–505*³⁷, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, Lex/el 2013, kom. do art. 398²², teza 6; tenże, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. II, *Artykuły 367–505*³⁷, red. T. Wiśniewski, Lex/el 2021, kom. do art. 398²², nt. 8; K. Knoppek, *Postępowanie cywilne w pytaniach i odpowiedziach*, Warszawa 2008, s. 466; A. Arkuszewska, *Referendarz sądowy...*, s. 249.

¹³ J. Gudowski, [w:] *Kodeks...*, kom. do art. 398²² nt. 5; B. Bładowski, *Środki odwoławcze...*, s. 26; M. Malczyk-Herdzina, *Skarga na orzeczenie referendarza sądowego*, [w:] *Czterdziestolecie kodeksu postępowania cywilnego. Zjazd Katedr Postępowania Cywilnego w Zakopanem 7–9.10.2005 r.*, Kraków 2006, s. 100; T. Zembrzusi, *Odwoławczy...*, Legalis.

¹⁴ K. Markiewicz, *Skarga na orzeczenie referendarza sądowego*, [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. III, *Środki zaskarżenia*, cz. 2, red. J. Gudowski, Warszawa 2013, s. 539 i n.; J. Gudowski, [w:] *Kodeks...*, kom. do art. 398²², nt. 5; T. Zembrzusi, *Odwoławczy...*, Legalis.

¹⁵ W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2006, s. 352.

¹⁶ Uchwała SN z 24.11.2021 r., III CZP 80/20, Lex nr 3259465.

¹⁷ P. Telenga, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Jakubecki, Warszawa 2008, s. 775.

¹⁸ M. Wójcik, [w:] *Kodeks...*, red. A. Jakubecki, s. 568.

k.p.c.). W przypadku skargi wniesionej na postanowienia w przedmiocie kosztów sądowych lub kosztów procesu oraz postanowienia o odmowie ustanowienia pełnomocnika sąd rozpoznaje skargę jako sąd II instancji (art. 398²³ § 3 zd. 1 k.p.c.). Co istotne, w tej sytuacji sąd rozpoznaje skargę, a nie sprawę, jak ma to miejsce przy kontroli dokonywanej przez sąd I instancji.

Skarga na postanowienia referendarza sądowego w przedmiocie kosztów sądowych lub kosztów procesu oraz na postanowienia referendarza sądowego o odmowie ustanowienia pełnomocnika z urzędu nie ma charakteru anulacyjnego, a suspensywny¹⁹. Skarga ma charakter renowacyjny, gdyż jej celem jest ponowne rozpoznanie sprawy w tych samych granicach, w jakich upoważniony był ją rozpatrzyć referendarz sądowy; restytucyjny, gdyż wniesienie jej czyni zaskarżone orzeczenie bezskutecznym, a także represyjny, gdyż skarga zmierza do zmiany lub usunięcia wadliwego orzeczenia referendarza sądowego, a zatem do usunięcia *a posteriori* uchyleń referendarza sądowego²⁰.

3. Problematyka zaskarżenia i zakres orzeczeń wydawanych przez referendarza sądowego w postępowaniu drugoinstancyjnym

Zgodnie z obecnym brzmieniem art. 398²² § 1 k.p.c. „na orzeczenie referendarza sądowego służy skarga w przypadkach, w których na postanowienie sądu służyłoby zażalenie”, gdy w poprzednim stanie prawnym skarga przysługiwała na orzeczenia referendarza sądowego co do istoty sprawy oraz na orzeczenia kończące postępowanie w sprawie, jak również na orzeczenia enumeratywnie wymienione w art. 394 § 1 k.p.c., chyba że przepis szczególny stanowił inaczej. Obecne brzmienie wskazanego artykułu rodzi liczne problemy interpretacyjne, szczególnie jeśli chodzi o możliwość zaskarżenia i zakres orzeczeń wydawanych przez referendarza sądowego w postępowaniu drugoinstancyjnym (w sądach okręgowych i apelacyjnych), w których referendarz sądowy może wykonywać pewne czynności procesowe (por. art. 147 § 1 i art. 150 § 4 p.u.s.p.).

Bez wątplenia, w związku z odesłaniem do przepisów dotyczących zażalenia należy przyjąć, że chodzi tu o zażalenia do sądu drugiej instancji, określone w treści art. 394 § 1 k.p.c. oraz zażalenia do innego składu sądu pierwszej instancji, ujęte w art. 394^{1a} § 1 k.p.c. Przy czym tak sformułowana treść art. 398²² § 1 k.p.c. sugeruje, że na każde orzeczenie, które wydaje sąd i które jest zaskarżalne zażaleniem, przysługuje skarga, jeżeli tylko wyda je referendarz sądowy. Supozycja taka jest jednak

¹⁹ A. Arkuszewska, *Kontrola postanowienia wydanego w wyniku rozpoznania skargi na orzeczenie referendarza sądowego – glosa*, „Justitia” 2015, nr 1, s. 20; T. Zembrzusi, *Odwolawczy...*, Legalis.

²⁰ A. Arkuszewska, *Referendarz sądowy...*, s. 249; A. Maziarz-Charuza, *Skarga na orzeczenie referendarza sądowego po nowelizacji z 2 marca 2006 r.*, „Przegląd Sądowy” 2007, nr 10, s. 126.

niewłaściwa, gdyż należy przyjąć, że skarga przysługuje jedynie na takie orzeczenia referendarza sądowego, które zgodnie z przepisami może wydawać referendarz sądowy (por. art. 47¹ k.p.c.)²¹. Innymi słowy dopuszczalność skargi z punktu widzenia przedmiotowego oznacza, że wchodzi ona w grę jedynie w odniesieniu do orzeczeń wyraźnie wskazanych w ustawie²².

O ile powyższe założenia nie budzą wątpliwości, o tyle rozbieżności w doktrynie odnoszą się do kwestii, czy zakres przedmiotowy orzeczeń referendarza sądowego podlegających zaskarżeniu skargą wyznacza również treść art. 394² k.p.c., w związku z tym, że obecnie może on również wydawać postanowienia i zarządzenia w sądzie II instancji. Część autorów uważa, że przy ocenie, czy na orzeczenie referendarza sądowego przysługuje zażalenie, należy wziąć pod uwagę również katalog postanowień wskazany w art. 394² k.p.c., oczywiście z zastrzeżeniem, że dotyczy to tych postanowień, które zgodnie z ustawą może wydać referendarz sądowy (art. 47¹ k.p.c.), co będzie dotyczyło postanowienia o odmowie ustanowienia adwokata lub radcy prawnego (art. 123 § 2 k.p.c.), skazanie strony na grzywnę w związku z cofnięciem zwolnienia od kosztów sądowych (art. 8 ust. 2 w zw. z art. 118 u.k.s.c.), a także w przedmiocie szczegółowego wyliczenia kosztów postępowania apelacyjnego (art. 108 § 1 zdanie drugie k.p.c.)²³. Inni autorzy wychodzą z założenia, że nie obejmuje to orzeczeń określonych w treści art. 394² k.p.c., gdyż odesłanie ujęte w art. 398²² § 1 k.p.c. związane jest z orzekaniem przez sąd jako sądem pierwszej instancji²⁴, co nie ma przełożenia na orzeczenia sądu II instancji, w tym określone w art. 394² k.p.c. Wydaje się jednak, że z uwagi na możliwość wykonywania czynności orzeczniczych przez referendarza sądowego również w sądzie II instancji, wskazane odesłanie (art. 398²² § 1 k.p.c.) będzie odnosić się również do treści art. 394² k.p.c., gdyż w przeciwnym wypadku referendarz sądowy nie miałby kompetencji do wydawania wymienionych wyżej postanowień w sądzie w II instancji, które przecież mieszczą się w zakresie jego uprawnień wynikających z ustawy (por. 47¹ k.p.c.). Poza tym bez takiej interpretacji powstałaby sytuacja, w której na postanowienie sądu przysługuje zażalenie, a na takie samo przedmiotowo orzeczenie referendarza sądowego skarga byłaby niedopuszczalna. Ponadto należy przyjąć, że w postępowaniu

²¹ Tak A. Arkuszewska, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, t. I i II, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2020, s. 961; T. Wiśniewski, [w:] *Kodeks...*, red. T. Wiśniewski, Lex/el 2021, kom. do art. 398²², nt. 4.

²² K. Markiewicz, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. II, *Komentarz. Art. 205¹-424¹²*, red. A. Marciniak, Legalis 2019, art. 398²², nb. 66; T. Wiśniewski, [w:] *Kodeks...*, kom. do art. 398²², nt. 4.

²³ M. Manowska, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. I, *Komentarz.. Art. 1-477(16)*, red. M. Manowska, Lex/el 2021, art. 398²², nt. 8; K. Panfil, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz aktualizowany*, red. O. Piaskowska, Lex/el 2021, art. 398²², nt. 15; M. Łochowski, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, *Komentarz. Art. 1-505³⁹*, red. T. Szancilo, Legalis 2019, art. 398²², nb. 14.

²⁴ Tak T. Wiśniewski, [w:] *Kodeks...*, kom. do art. 398²², nt. 4.

drugoinstancyjnym referendarz sądowy może nie tylko wydawać ww. orzeczenia ujęte w treści art. 394² k.p.c., ale również te wynikające z art. 394^{1a} § 1 k.p.c. (gdyż referendarz nie ma uprawnień do wydawania w sądzie II instancji orzeczeń określonych w art. 394 § 1 k.p.c., z wyjątkiem zwrotu opłaty – art. 394 § 1 pkt 6 w zw. z art. 82 u.k.s.c.). Dlatego też, jeżeli orzeczenie w sądzie II instancji wydaje referendarz sądowy, to o dopuszczalności skargi na jego orzeczenie decyduje również katalog postanowień wymienionych w art. 394^{1a} § 1 k.p.c., gdyż referendarz sądowy ma taki sam status, niezależnie od tego, w którym sądzie wykonuje czynności. Należy też zgodzić się z poglądem wyrażonym w doktrynie, że o ile w przypadku orzeczeń wydanych przez sąd II instancji w kwestiach wпадkowych zasadne jest ograniczenie możliwości zaskarżania do minimum, o tyle w przypadku orzeczeń wydawanych przez referendarza sądowego względy konstytucyjne wymagają objęcia skargą tych samych orzeczeń, co wydanych w sądzie I instancji²⁵. Wskazany pogląd potwierdza również najnowsza uchwała SN z dnia 24.11.2021 r.²⁶, gdzie przyjęto, że na postanowienie referendarza sądowego o odmowie zwolnienia od opłaty od apelacji, wydane w sądzie drugiej instancji, przysługuje skarga. W uzasadnieniu do uchwały SN prawidłowo wskazał, że „brak wyraźnego uregulowania ustawowego co do zaskarżalności skargą orzeczenia referendarza sądowego, wydanego w sądzie drugiej instancji, o odmowie zwolnienia od kosztów sądowych, należy traktować jako lukę w prawie, przez którą rozumie się taki stan, gdy dla konkretnej sytuacji procesowej, która nie jest prawnie obojętna ani nie została przez prawodawcę uznana za niepodlegającą unormowaniu prawnemu, nie ma normy prawnej, czy to wyraźnej, czy to dającej się wyprowadzić w drodze wykładni. Jedną z naczelných zasad systemu prawnego jest jego zupełność. Usunięcie tego rodzaju luk następuje przez zastosowanie analogii. Wypełniając lukę przez analogię sąd realizuje w danym wypadku intencję ustawodawcy, aby określona instytucja prawna należycie funkcjonowała [...]”. W tym wypadku należy więc uzupełnić wskazaną lukę prawną, stosując analogię z art. 398²² § 1 i art. 394^{1a} § 1 pkt 1 k.p.c. i przyjąć dopuszczalność skargi na tego rodzaju orzeczenie referendarza sądowego, wydane w sądzie drugiej instancji, gdyż nie ma podstaw prawnych do różnicowania pozycji referendarza sądowego w sądzie pierwszej i drugiej instancji, zaś na postanowienie referendarza sądowego o odmowie zwolnienia od kosztów sądowych wydane w sądzie pierwszej instancji przecież przysługuje skarga. Orzeczenie SN jest

²⁵ A. Jaworski, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. P. Rylski, Legalis 2022, art. 398²², nb. 20; por. też A. Księżyk, *Reforma postępowania cywilnego dotycząca zażaleń – pytanie o zakres orzekania referendarzy sądowych działających w sądzie II instancji i możliwość zaskarżenia ich orzeczeń*, <https://www.russellbedford.pl/o-nas/rb-biuletyn/item/2164-reforma-postepowania-cywilnego-dotyczaca-zazalen-pytanie-o-zakres-orzekania-referendarzy-sadowych-dzialajacych-w-sadzie-ii-instancji-i-mozliwosc-zaskarzenia-ich-orzeczen.html> [dostęp z dnia 20.02.2022].

²⁶ Uchwała SN z dnia 24.11.2021 r., IIICZP 80/20, LEX nr 3259465.

bardzo istotne, bo rozważania poczynione przez SN i przyjęty przez niego pogląd można odnieść do innych postanowień, które w postępowaniu drugoinstancyjnym może wydawać referendarz sądowy, a wynikające z art. 394^{1a} § 1 k.p.c., i zaskarżyć je skargą, pomimo braku wyraźnej normy prawnej umożliwiającej ich zweryfikowanie przez sąd. Wydaje się jednak, że w związku z licznymi wątpliwościami i rozbieżnościami panującymi w doktrynie, wymagającymi nawet wypowiedzi SN, warto byłoby znowelizować przepisy o skardze na orzeczenie referendarza sądowego w taki sposób, aby rozwiązać ww. wątpliwości, przyjmując wyraźnie, nawet na wzór poprzedniego stanu prawnego, że skarga przysługuje na enumeratywnie wymienione orzeczenia ujęte w art. 394², ale i w art. 394^{1a} k.p.c., a wydane przez referendarza sądowego w postępowaniu odwoławczym.

4. Zagadnienie odrzucenia skargi przez referendarza sądowego

Skarga wniesiona po upływie przepisanej terminu, nieopłacona lub z innych przyczyn niedopuszczalna, jak również skarga, której braków strona nie usunęła w wyznaczonym terminie, podlega odrzuceniu na podstawie art. 373 w zw. z art. 397 § 3 i w zw. z art. 398²⁴ k.p.c. Co istotne, o ile referendarz sądowy jest uprawniony do oceny, czy skarga została wniesiona w terminie, opłacona, jest dopuszczalna oraz czy nie zawiera braków formalnych, o tyle nie ma on kompetencji do wezwania strony celem usunięcia ewentualnych braków formalnych i fiskalnych skargi, z uwagi na fakt, że rygorem niewykonania takiego zarządzenia jest właśnie odrzucenie skargi, do czego referendarz *explicite* nie jest uprawniony. Wydaje się jednak, że referendarz sądowy może wskazać sądowi podstawę do odrzucenia (np. upływ terminu, niedopuszczalność), natomiast to do sądu należy jej ocena²⁷.

Ustawodawca, uzasadniając wprowadzenie art. 398²² § 6 k.p.c., wskazał, że dla wykluczenia możliwości nadużycia przez referendarza sądowego instytucji odrzucenia skargi uprawnienie w tym zakresie przysługuje wyłącznie sądowi²⁸. Należy zauważyć, że założenia ustawodawcy są niezrozumiałe, gdyż po pierwsze umożliwia on wykonywanie wszystkich czynności przez referendarza, a związanych z nadaniem biegu apelacji, co odnosi się m.in. do wezwania strony do usunięcia braków formalnych i fiskalnych apelacji (por. art. 373 k.p.c. – ale bez odrzucenia apelacji), a takich samych kompetencji odmawia referendarzowi sądowemu w tym zakresie w stosunku do skargi złożonej na jego własne orzeczenie. Po drugie zaś wątpliwe

²⁷ A. Arkuszewska, [w:] *Kodeks...*, s. 967; podobnie T. Wiśniewski, [w:] *Kodeks...*, kom. do art. 398²², nt. 17; K. Markiewicz, [w:] *Kodeks...*, art. 398²², nb. 70; odmiennie, lecz nietrafnie A. Jaworski, [w:] *Kodeks...*, art. 398²², nb. 65.

²⁸ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Sejm VIII Kadencji, druk sejmowy nr 3137, s. 93.

jest czynienie założenia legislacyjnego, że referendarze sądowi, jako organy władzy publicznej, mieliby nadużywać prawa do odrzucenia skargi, tym samym pozbawiając ich kompetencji w tym zakresie. Taki tok myślenia ustawodawcy nie może prowadzić do osiągnięcia celów nowoczesnych regulacji opartych na zaufaniu do państwa i jego organów²⁹. Tym samym rodzi się kolejny postulat *de lege ferenda*, aby przyznać referendarzowi sądowemu kompetencje w zakresie odrzucenia skargi wniesionej na wydane przez niego orzeczenie, co w konsekwencji będzie się wiązało z możliwością dokonywania weryfikacji prawidłowości wniesionej skargi poprzez wezwanie strony do uzupełnienia jej braków formalnych i fiskalnych, które to czynności mieszczą się niewątpliwie w zakresie wykonywania ochrony prawnej, a nie wymierzania sprawiedliwości. Poza tym właśnie taka konstrukcja spełniłaby swój główny cel, jakim od początku wprowadzenia do systemu prawnego instytucji referendarza sądowego było odciążenie sędziów i przyspieszenie prowadzenia postępowania sądowego. Co istotne, takie założenie nie wiąże się z żadnymi negatywnymi skutkami dla strony, gdyż na postanowienie referendarza sądowego o odrzuceniu skargi przysługiwałaby skarga na zasadach ogólnych, z możliwością dokonania jednorazowej autokontroli takiej skargi przez referendarza, a w konsekwencji z weryfikacją sprawy dokonywaną przez sąd, działający jako sąd I instancji, na którego orzeczenie przysługiwałoby zażalenie.

5. Postanowienia referendarza sądowego, na które wniesienie skargi wstrzymuje ich wykonalność

Ostatnim zagadnieniem, które wymagałoby rozważenia pod kątem ewentualnych zmian dotyczących skargi na orzeczenia referendarza sądowego, jest kwestia poszerzenia zakresu postanowień ujętych w treści art. 398²³ § 1 k.p.c., na które wniesienie skargi wstrzymywałoby ich wykonalność, ale nie traciłyby one swojej mocy, a sąd rozpoznawałby skargę, działając jako sąd II instancji. Wydaje się, że do tego kręgu postanowień można by dodać postanowienia w zakresie stwierdzenia prawomocności (art. 364 k.p.c.) oraz orzeczenia w przedmiocie rektyfikacji orzeczeń referendarza sądowego (art. 350, art. 351 i 352 k.p.c.).

Zgodnie z treścią art. 364 § 2 k.p.c. referendarz sądowy może stwierdzić prawomocność orzeczenia wydanego zarówno przez sąd, jak i przez każdego referendarza sądowego. Stwierdzenie prawomocności odnosi się do każdego orzeczenia korzystającego z cechy prawomocności (por. art. 363 k.p.c.). Stwierdzenie prawomocności ma charakter deklaratoryjny³⁰, tym samym większość doktryny i orzecznictwa stoi na stanowisku, że orzeczenie sądowe nie uzyskuje waloru prawomocności, je-

²⁹ K. Markiewicz, [w:] *Kodeks...*, art. 398²², nb. 70.

³⁰ Postanowienie SO w Szczecinie z 28.11.2013 r., VIII Gz 191/13, Legalis.

śli stwierdzenie prawomocności nastąpiło w sposób wadliwy³¹. Postanowienie to nie wiąże innych sądów, a w razie wątpliwości co do prawomocności orzeczenia, sądy te mogą dokonać oceny tej kwestii we własnym zakresie³². Innego zdania jest Ireneusz Kunicki, który uważa, że skoro prawomocne postanowienie stwierdzające prawomocność wiąże wszystkie organy postępowania, to organ nie może badać tej kwestii w innym postępowaniu. W istocie bowiem właśnie po to prawomocność podlega stwierdzeniu w postanowieniu sądu (referendarza sądowego), aby mogło być ono poddane kontroli instancyjnej i wiązało wszystkie organy postępowań. Jeżeli przyjmiemy brak mocy wiążącej postanowienia stwierdzającego prawomocność i w konsekwencji dopuszczalność badania prawomocności orzeczenia w każdym innym postępowaniu, to stwierdzenie prawomocności w postanowieniu sądu (referendarza) nie ma znaczenia prawnego, a tym samym nie ma sensu³³. Prawomocność orzeczenia podlega stwierdzeniu tylko na wniosek strony wymienionej w danym orzeczeniu. Referendarz sądowy orzeka w przedmiocie stwierdzenia prawomocności (zarówno pozytywnie, jak i negatywnie) mocą postanowienia. Referendarz sądowy stwierdzający prawomocność jest związany wydanym postanowieniem (art. 358 w zw. z art. 362¹ k.p.c.). Nie może zatem, co do zasady, postanowienia tego uchylić, zmienić ani wydać kolejnego w tej samej kwestii. Postanowienie stwierdzające prawomocność może być uchylone albo zmienione przez sąd (referendarza sądowego), który je wydał tylko na podstawie art. 359 § 1 k.p.c., a zatem tylko w razie zmiany okoliczności sprawy. Na orzeczenie referendarza sądowego w przedmiocie stwierdzenia prawomocności orzeczenia (pozytywne lub negatywne) przysługuje skarga (art. 398²² § 1 w zw. z art. 394^{1a} § 1 pkt 5 k.p.c.), która ma charakter anulacyjny, a więc powoduje utratę mocy postanowienia wydanego przez referendarza sądowego. Uregulowanie to wydaje się niewłaściwe, gdyż kontrola postanowień ujętych w treści art. 398²³ § 1 k.p.c. jest wystraszająca, co implikuje do przyjęcia założenia, że również omawiane postanowienie referendarza sądowego powinno podlegać właśnie takiej weryfikacji przez sąd działający jako sąd II instancji, bez potrzeby utraty mocy takiego postanowienia. Za takim poglądem przemawia kilka argumentów. Po pierwsze stwierdzenie prawomocności nie jest skomplikowaną czynnością, a wymaga tylko ustalenia, czy rzeczywiście orzeczenie się uprawomocniło i potwierdzenie tego faktu w postaci postanowie-

³¹ Por. wyr. SN z 5.7.2002 r., III CKN 657/00, Legalis; wyr. SN z 4.3.2008 r., IV CSK 465/07, Legalis, A. Góra-Błaszczkowska, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. I A, *Komentarz. Art. 1-424*¹², red. A. Góra-Błaszczkowska, Legalis 2020, art. 364, nb. 7; A. Jakubecki, [w:] *Kodeks...*, red. T. Wiśniewski, art. 364, nt. 8; M. Manowska, [w:] *Kodeks...*, red. M. Manowska, art. 364, nt. 1; A. Patryk, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz aktualizowany*, red. O. Piaszkowska, Lex/el 2022, art. 364, nt. 9.

³² F. Zedler, *Glosa do wyroku SN z 5.07.2002 r., III CKN 657/00*, OSP 2004/2, s. 79.

³³ I. Kunicki, [w:] *Kodeks...*, red. A. Marciniak, Legalis 2019, art. 364, nb. 8.

nia, a następnie wydania zarządzenia w przedmiocie odnotowania prawomocności orzeczenia dla potrzeb biurowości. Na podstawie tego zarządzenia czynione są wzmianki na orzeczeniach, których odpisy są doręczane stronom na ich wnioski³⁴. Po drugie w zupełności wystarczające jest przeprowadzenie kontroli samej skargi wniesionej na orzeczenie referendarza sądowego, bez potrzeby analizowania sprawy, która jest przedmiotem skargi o charakterze anulacyjnej. Po trzecie zaś, skoro zgodnie z orzecznictwem SN i przeważającą częścią doktryny postanowienie stwierdzające prawomocność nie wiąże innych sądów, a w razie wątpliwości co do prawomocności orzeczenia sądy te mogą dokonać oceny tej kwestii we własnym zakresie, to postanowienie referendarza sądowego po raz drugi (w sytuacji wątpliwości) poddawane jest kontroli, co tym samym daje gwarancje ustalenia skutków prawnych, związanych z prawomocnością orzeczeń.

Jak już wyżej wskazano, do zakresu orzeczeń wymienionych w treści art. 398²³ § 1 k.p.c. można by również zaliczyć orzeczenia w przedmiocie dokonywania rektyfikacji. Samo pojęcie rektyfikacji³⁵, czyli naprawa orzeczeń sądowych, obejmuje możliwość sprostowania, uzupełnienia lub wykładni orzeczeń. Pomimo że nazwa ta obejmuje trzy oddzielne instytucje, mają one pewne cechy wspólne³⁶. Oddział czwarty działu IV kodeksu postępowania cywilnego, zatytułowany „Orzeczenia”, dotyczy sprostowania, uzupełnienia i wykładni wyroków, jednak do innych orzeczeń i zarządzeń stosuje się odpowiednio te przepisy (por. art. 353², 361, 362, 362¹ k.p.c.).

Przy czym w przypadku referendarza sądowego zagadnienie to jest dość problematyczne, gdyż żaden przepis kodeksu postępowania cywilnego nie przyznał mu kompetencji do dokonywania rektyfikacji wydanych przez niego orzeczeń (z pewnymi wyjątkami przewidzianymi w przepisach szczególnych w postępowaniu nieprocesowym). Warto jednak zaznaczyć, że w praktyce referendarze sądowi, o ile nie dokonują sprostowań, uzupełnień i wykładni orzeczeń wydanych przez sąd, o tyle wykonują te czynności w stosunku do orzeczeń wydawanych przez siebie. Wnioskowanie takie wyprowadzane jest z analogii *a maiori ad minus*. Tym samym skoro referendarz sądowy może wydać orzeczenia (nakazy zapłaty, postanowienia), to tym bardziej może orzekać w przedmiocie sprostowania błędów swojej decyzji, uzupełnienia orzeczenia i dokonywania ich wykładni³⁷. Nie bez znaczenia jest również pogląd, że skoro głównym zadaniem referendarzy sądowych jest odciążenie sędziów od wykonywania pewnych czynności, to nie sposób obciążać sądy rektyfikacją orzeczeń, których sami nie wydali. W konsekwencji skoro refe-

³⁴ A. Patryk, [w:] *Kodeks...*, red. O. Piaskowska, art. 364, nt. 16.

³⁵ Określenie nadane przez: J.J. Litauer [w:] *Rektyfikacja wyroków w polskiej procedurze cywilnej*, Poznań 1933, *passim*.

³⁶ F. Rosengarten, *Sprostowanie, uzupełnienie i wykładnia orzeczeń w postępowaniu cywilnym*, „Nowe Prawo” 1971, nr 6, s. 872.

³⁷ Bliżej A. Arkuszewska, *Referendarz sądowy...*, s. 231-247.

referendarze sądowi dokonują rektyfikacji wydanych przez siebie orzeczeń, na ich postanowienie o sprostowaniu lub wykładni oraz ich odmowie przysługuje skarga na podstawie art. 398²² § 1 w zw. z art. 394^{1a} § 1 pkt. 8 k.p.c. Również na postanowienie o odmowie uzupełnienia orzeczenia przysługuje skarga, gdyż jest to postanowienie kończące postępowanie w sprawie (art. 398²² § 1 w zw. z art. 394 § 1 k.p.c.). Także na postanowienie uzupełniające o kosztach sądowych przysługiwać będzie skarga (art. 398²² § 1 w zw. z art. 394 § 1 pkt 6 i art. 394^{1a} § 1 pkt 9 k.p.c.), z tym że stronie przysługuje tylko wtedy, gdy nie złożyła środka zaskarżenia co do istoty sprawy.

Z punktu widzenia omawianej problematyki wydaje się, że skoro celem rektyfikacji nie jest ani zmiana, ani też uchylene orzeczenia, gdyż temu służy możliwość zaskarżenia orzeczenia, ale właśnie naprawa pewnych wadliwości, które wystąpiły (choć nie powinny były mieć miejsca), a co za tym idzie, nadanie orzeczeniu poprawnego brzemienia, jakie powinno istnieć od samego początku³⁸, to tym samym za wystarczające jest przyjęcie założenia, że również te postanowienia referendarza sądowego powinny podlegać weryfikacji przez sąd działający jako sąd II instancji, bez potrzeby utraty mocy takiego orzeczenia, a wniesiona skarga powinna tylko wstrzymać wykonalność takiego postanowienia.

6. Podsumowanie

Reasumując, o ile nowelizacja kodeksu postępowania cywilnego z 2019 r. dotycząca skargi na orzeczenie referendarza sądowego w znacznym stopniu zmieniła jej założenia konstrukcyjne, o tyle niektóre rozwiązania prawne budzą pewne wątpliwości interpretacyjne, co wymagałoby ich doprecyzowania, a nawet wprowadzenia istotnych zmian w przepisach. Za zasadne wydaje się znowelizowanie przepisu art. 398²² § 1 k.p.c., przyjmując wyraźnie, na wzór poprzedniego stanu prawnego, że skarga przysługuje na enumeratywnie wymienione orzeczenia ujęte w treści art. 394², ale i w art. 394^{1a} k.p.c., a wydane przez referendarza sądowego w postępowaniu odwoławczym. Poza tym należałoby przyznać referendarzowi sądowemu kompetencje w zakresie odrzucenia skargi wniesionej na wydane przez niego orzeczenie, co w konsekwencji będzie się wiązało z możliwością dokonywania weryfikacji prawidłowości wniesionej skargi poprzez wezwanie strony do uzupełnienia jej braków formalnych i fiskalnych, które to czynności mieszczą się w zakresie wykonywania ochrony prawnej. Ostatnia zmiana powinna objąć treść art. 398²³ § 1 k.p.c. poprzez poszerzenie zakresu postanowień, na które wniesienie skargi nie powoduje ich utraty, a jedynie wstrzymuje ich wykonalność, o orzecz-

³⁸ F. Rosengarten, *Sprostowanie...*, s. 872.

nia w przedmiocie stwierdzenia prawomocności i dokonywania rektyfikacji orzeczeń wydawanych przez referendarzy sądowych.

Literatura

- Arkuszewska A., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, t. I i II, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2020.
- Arkuszewska A., *Kontrola postanowienia wydanego w wyniku rozpoznania skargi na orzeczenie referendarza sądowego – glosa*, „Iustitia” 2015, nr 1.
- Arkuszewska A., *Referendarz sądowy w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2011.
- Bładowski B., *Środki odwoławcze w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2007.
- Broniewicz W., *Istota i rodzaje zażalenia w postępowaniu cywilnym*, „Przegląd Sądowy” 2001, nr 1.
- Broniewicz W., *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2006.
- Góra-Błaszczkowska A., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. I A, *Komentarz. Art. 1–424¹²*, red. A. Góra-Błaszczkowska, Legalis 2020.
- Gudowski J., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. III, *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa, Lex/el 2016.
- Hanausek S., *Orzeczenie sądu rewizyjnego*, Warszawa 1966.
- Jaworski A., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. P. Rylski, Legalis 2022.
- Knoppek K., *Postępowanie cywilne w pytaniach i odpowiedziach*, Warszawa 2008.
- Księżyk A., *Reforma postępowania cywilnego dotycząca zażaleń – pytanie o zakres orzekania referendarzy sądowych działających w sądzie II instancji i możliwość zaskarżenia ich orzeczeń*, <https://www.russel-lbedford.pl/o-nas/rb-biuletyn/item/2164-reforma-postepowania-cywilnego-dotyczaca-zazalen-pytanie-o-zakres-orzekania-referendarzy-sadowych-dzialajacych-w-sadzie-ii-instancji-i-mozliwosc-zaskarzenia-ich-orzeczen.html>.
- Kunicki I., [w:] W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2020.
- Litauer J.J., *Rektyfikacja wyroków w polskiej procedurze cywilnej*, Poznań 1933.
- Łochowski M., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, *Komentarz. Art. 1–505³⁹*, red. T. Szanciło, Legalis 2019.
- Malczyk-Herdzina M., *Skarga na orzeczenie referendarza sądowego*, [w:] *Czterdziestolecie kodeksu postępowania cywilnego. Zjazd Katedr Postępowania Cywilnego w Zakopanem 7–9.10.2005 r.*, Kraków 2006.
- Manowska M., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I, *Art. 1–477(16)*, red. M. Manowska, Lex/el 2021.
- Markiewicz K., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. II, *Komentarz. Art. 205¹–424¹²*, red. A. Marciniak, Legalis 2019.
- Markiewicz K., *Skarga na orzeczenie referendarza sądowego*, [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. III, *Środki zaskarżenia*, cz. 2, red. J. Gudowski, Warszawa 2013.
- Maziarz-Charuza A., *Skarga na orzeczenie referendarza sądowego po nowelizacji z 2.3.2006 r.*, „Przegląd Sądowy” 2007, nr 10.
- Michalska-Marciniak M., [w:] *Wokół problematyki środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym*, red. M. Michalska-Marciniak, Legalis 2015.
- Michalska-Marciniak M., *Zasada instancyjności w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2013.
- Panfil K., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz aktualizowany*, red. O. Piaskowska, Lex/el 2021.
- Patryk A., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz aktualizowany*, red. O. Piaskowska, Lex/el 2022.
- Rosengarten F., *Sprostowanie, uzupełnienie i wykładnia orzeczeń w postępowaniu cywilnym*, „Nowe Prawo” 1971, nr 6.

- Rylski P., *Środki odwoławcze i środki zaskarżenia w postępowaniu cywilnym w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2011.
- Sawczuk M., *Wielka encyklopedia prawa*, Białystok–Warszawa 2000.
- Siedlecki W., [w:] *System prawa procesowego. Zaskarżanie orzeczeń sądowych*, red. W. Siedlecki, Warszawa–Wrocław 1986.
- Świeboda Z., *Zażalenie i kasacja w postępowaniu upadłościowym oraz w postępowaniu układowym*, „Przegląd Sądowy” 1998, nr 7-8.
- Telenga P., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Jakubecki, Warszawa 2008.
- Weitz K., [w:] J. Lapierre, J. Jodłowski, Z. Resich, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2016.
- Weitz K., [w:] J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2005.
- Więckowski R., *Propozycje nowelizacji niektórych przepisów postępowania rozpoznawczego procesowego Kodeksu postępowania cywilnego*, [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014.
- Wiśniewski T., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. II, *Artykuły 367-505³⁷*, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, Lex/el 2013.
- Wiśniewski T., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. II, *Artykuły 367-505³⁷*, red. T. Wiśniewski, Lex/el 2021.
- Zedler F., *Glosa do wyroku SN z 5.07.2002 r., III CKN 657/00, OSP 2004/2*.
- Zembrzusi T., *Odwoławczy charakter skargi na orzeczenie referendarza sądowego*, „Monitor Prawniczy” 2014, nr 3.
- Zieliński A., *Postępowanie cywilne. Kompendium*, Warszawa 2012.